

NICOLAE IORGA ȘI PARTIDUL NAȚIONALIST DEMOCRAT

Gheorghe A. Știrbăț

Participarea activă la viața politică a țării sale constituia pentru Nicolae Iorga o îndatorire civică elementară.

Societatea românească, care obținuse la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea succese notabile, se mai confrunta și cu o serie de neîmpliniri, fapt ce determină o intensă dispută de idei pentru găsirea soluțiilor oportune rezolvării lor. Această febrilă activitate de căutare nu-l putea lăsa pe marele istoric „un savant izolat în turnul lui de fildeș”¹. Omul de știință „simte nevoia dăruirii”², rupe „izolarea vieții de ascet”³ și coboară în mijlocul realităților românești.

Savantul, care se considera obligat de însăși profesiunea sa de istoric să participe la viața politică, nu considera aceasta ca o activitate complementară celei științifice deoarece „istoricul este un bătrân prin experiența nației sale. Dacă nu-l întrebă nimeni, el e dator să vorbească”⁴.

Unul din instrumentele prin care a putut să-și facă auzită vocea în marea mișcare pe tărâmul ideilor privind drumul de urmat al României a fost Partidul Naționalist Democrat.

În demersul nostru ne propunem o analiză a ideologiei a Partidului Naționalist Democrat prin intermediul căreia să surprindem valențele politice ale lui Nicolae Iorga. O temă ca aceasta implică o abordare într-un cadru mai larg. Încercăm aici să-i schițăm doar conturul, limitându-ne în parte la generalități, sondând unele aspecte care să o sugereze întrucâtva. Considerăm însă că ambele modalități se cuvin a fi avute în vedere într-un demers preliminar menit să configureze locul și rolul lui Nicolae Iorga în viața politică românească. Demersul se arată necesar și din alte motive. Mai întâi, fiindcă subzistă prejudecata că o structură de artist cu un temperament pasional, vulcanic, cum a fost Nicolae Iorga este incompatibilă cu disciplina de partid. Apoi, curba activității sale politice în perioada interbelică de la președinte al Camerei Deputaților – o recunoaștere a activității fructuoase pe tărâmul luptei naționale, la eșecul total al guvernării sale din 1931-1932 au pus sub semnul întrebării capacitatea de om politic al marelui istoric.

¹ Dan Zamfirescu, **Etape către o monografie**, București, 1981, p. 114.

² Barbu Theodorescu, **Nicolae Iorga**, București, Editura Tineretului, 1968, p. 137.

³ **Ibidem**.

⁴ Nicolae Iorga, **Două concepții istorice**, în **Discursuri de recepție la Academia Română**, București, Editura Albatros, 1980, p. 78.

Marele savant a avut de la început o atitudine rezervată față de aderarea sa la vreun partid politic, considerând că „legați liberi prin convingeri (...) suntem încredințați că vom aduce servicii mari acestei țări”⁵.

Considera partidele existente la noi ca pe niște grupări politice bazate pe disciplină „care nu are nimic roman, în înțelesul de roman de apus” ci mai „degrabă ceva, în înțelesul unei romanități orientale care se zice de obicei bizantină”⁶. Disciplina bizantină, continua Nicolae Iorga, constă în aceea că „dacă fuge unul fug toți, dacă unul a părăsit situația lui față de idei, nimeni nu mai cutează să o mai păstreze”⁷.

Cel care încă de la primele sale manifestări în viața publică lupta „contra unei clase politice de uzurpație, împărțită de formă în partide, în care se poate primbla în voie orice ambiție și orice interes”⁸, aducea în societate o concepție nouă de abordare a problemelor în care prima imperativul moral. Tocmai această manieră de a concepe partidul politic îl determina pe Iorga să se ferească atunci de ceea ce el denumea „paralizia progresivă a spiritului de gașcă”⁹.

Formațiunea de istoric îi permitea să analizeze cu rigoare științifică realitatea din societate și să tragă concluzii pertinente. „Multă vreme m-am ferit de a mă atinge în orice chip de activitatea politică”¹⁰, dar coborând în mijlocul realităților, tumultosul cărturar, a văzut urmările ei, „de ce fel era politica, ce s-a făcut la noi până acum: ruina financiară și putreziciunea morală de a stăpâni pentru plăcerea stăpânirii sau pentru foloase bănești nelegiuite ce decurg din dominație”¹¹. „Ambiția vulgară de a stăpâni pentru plăcerea stăpânirii” ofereau privitorului „o priveliște mai dureroasă, primejduirea vieții statului nostru la temeliiile căreia săpase aceia care pretindeau că-l servesc (...) o haită de politicieni lacomi și orbi”¹².

Experiența acumulată în viața publică începând cu anul 1906, intrarea ca deputat independent în Parlamentul țării, „i-au zguduit părerea”¹³, îl determină pe Iorga să se gândească tot mai serios la întemeierea unui partid politic: „Am simțit nevoia de a da multelor adeviziuni, dintre care unele trebuiau să fie așa de trecătoare într-o societate unde nu este o altă scară a meritelor, un program care

⁵ *Neamul Românesc*, an II, nr. 29 din 12 august 1907, p. 450-451.

⁶ Nicolae Iorga, **Discursuri parlamentare 1907-1917**, București, Editura Politică, 1981, p. 85.

⁷ **Ibidem**.

⁸ Idem, **O viață de om așa cum a fost**, vol. III, București, Editura Minerva, 1981, p. 117.

⁹ Idem, **Discursuri parlamentare 1907-1917**, p. 97.

¹⁰ Cf. I. Constantinescu, **Introducere la N. Iorga, Discursuri parlamentare...**, p. 16.

¹¹ **Ibidem**.

¹² **Ibidem**.

¹³ Cf. Petre Țurlea, **Nicolae Iorga în viața politică a României**, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 53.

să unească un titlu care să figureze pe steag”¹⁴.

Odată cu apariția Partidului Conservator Democrat la începutul anului 1908, el hotărăște înființarea propriei sale formațiuni politice, care să se realizeze „cu cei buni, cu suflete curate și firește ce nu primesc jugul partidelor, cu cei fără de avere, cu exploatații de oligarhie și care doreau înfăptuirea unei democrații reale”¹⁵.

În concepția marelui istoric democrația reală, care „înseamnă ținerea în seamă a nevoilor adânci aflătoare în marile mulțimi muncitoare”, trebuie să fie „crezul moral al convingerii că înainte de toate, în mersul general al omenirii, trebuie ca fiecare nație, elementul organic constitutiv, să se cunoască, să se definească și să se servească pe sine”¹⁶.

După data de 30 ianuarie 1908, N. Iorga va publica în mai multe numere ale ziarului său, *Neamul Românesc*, **Declarația de principii naționalist-democratică**¹⁷, declarație pe care o va semna împreună cu profesorul A.C. Cuza. Documentul pune în discuția opiniei publice obiectivele care stăteau la baza activității viitorului partid politic.

Publicarea **Declarației Naționalist-Democrate** a dat semnalul opiniei publice românești că istoricul „va da grupului său de presiune”¹⁸ forma unui partid „pentru a nu lăsa să mai trăiască singuratece atâtea suflete care se înțeleg și se simpatizează”¹⁹.

Congresul de constituire al Partidului Naționalist-Democrat are loc în

¹⁴ Nicolae Iorga, **O viață de om...**, vol. III, p. 64.

¹⁵ *Neamul Românesc*, nr. 14 și 15 din 1 și 3 februarie 1908, p. 209-210, 224-225.

¹⁶ Nicolae Iorga, **O viață de om...**, vol. III, p. 64.

¹⁷ Conținutul scoate în evidență viziunea lui Iorga privind revigorarea de ansamblu a societății românești.

Readuce în centrul atenției chestiunea agrară insistând „pe revizuirea operei de împroprietărire din 1864”, „înlăturarea împroprietăririlor nedrepte”, „colonizarea moșiilor statului”, „hrănirea casei rurale cu excedentul bugetar”. **Declarația** avea în vedere dezvoltarea învățământului preuniversitar, îmbunătățirea situației materiale a corpului didactic, „apropierea Universității de nevoile neamului, creșterea capacității de apărare a țării, perfecționarea administrației prin înființarea de școli pentru pregătirea funcționarilor, inamovibilitatea administrativă”, impozitul pe venit și votul universal, crearea unui credit industrial și comercial, crearea de școli practice de industrie și comerț. Chestiunile economice din **Declarație** reflectă în bună măsură conceptele profesorului A.C. Cuza și explică totodată atitudinea antisemită și xenofobă a acesteia cât și referirea la scoaterea străinilor de la sate, înlăturarea străinilor de la furnituri, scoaterea evreilor din armată (*Neamul Românesc*, 17 februarie 1908, p. 321-323).

¹⁸ Nicolae Iorga, **Supt trei regi. Istoria luptei pentru un ideal moral și național**, București, 1932, p. 65-74.

¹⁹ Cf. Petre Țurlea, **op.cit.**, p. 64.

zilele de 23-24 aprilie 1910 în sala Oppler (Mura) din București²⁰.

Referindu-se la importanța creării propriului său partid, Iorga sublinia: „Acum semăn în stânga și dreapta fără să mă uit unde cade sămânța, iar când vin la secerat unul îmi spune: pardon, dar este ogorul meu, celălalt iarăși pardon, aici este al meu, și așa mai departe. Până când acum cu partid ce semăn, când e să culeg, culeg eu de pe ogorul meu mult puțin!, Dar culeg de pe ogorul meu”²¹.

Marele savant sublinia că doctrina care stă la baza partidului său o „reînvie pe cea a lui Kogălniceanu care a fixat principiile naționalismului democrat în întregime”²².

„Am fost bucuros”, sublinia conducătorul partidului, „când am găsit baza doctrinei noastre în literatura epocii lui Kogălniceanu, care este fără îndoială cea mai mare minte pe care a produs-o nația românească și bunătatea lui Dumnezeu, a făcut ca cea mai mare minte să fie unită cu cea mai caldă inimă. O inimă caldă fără o mare minte poate băga în bucluc o nație, iar o minte mare fără o inimă caldă ține pe loc o nație”²³.

Considerând ideile lui Kogălniceanu ca „mântuitoare”, Iorga le-a reanalizat și adaptat la noile cerințe ale societății: „Am înviat și am acomodat, am organizat și apărât păreri ale celor care în fiecare epocă de romantism sănătos și înviorat au știut să pună la bazele doctrinei pe care noi am pornit-o și o ținem la curent cu nevoile actuale și cerințele societății noastre”²⁴.

Pentru ca ideile naționalist-democrate să aibă forță materială în societate le-a pus la baza unui partid, Partidul Naționalist-Democrat deoarece „Kogălniceanu nu a organizat ceva în jurul doctrinei lui, în așa fel încât la un moment dat a plecat steagul democrației naționale moldovenești în fața unei doctrine care avea același naționalism dar de fațadă nu în sâmburele însuși al alcătuirii, și astfel naționalismul democrat moldovenesc de la 1840 a lui Kogălniceanu a devenit un satelit al liberalismului bucureștean pe la 1870”²⁵.

Definindu-i locul în peisajul politic românesc, savantul arăta că formațiunea sa politică își întemeiază doctrina pe realitățile românești, și nu pe idei importate, fără nici o legătură cu specificul nostru național: „Ea nu vine din postulate metafizice și nici nu analizează un fenomen de ordin național și nici nu cere preciziunea unui decalog care să cuprindă într-o serie de nedesfăcut propoziții pe care să le prevadă așa de grăbit și de capricios și să le fi declarat

²⁰ *Neamul Românesc*, an IV, nr. 49 din 19 aprilie 1910.

²¹ Cf. Andrei Pipidi, **Introducere** la Nicolae Iorga, **Generalități cu privire la studiile istorice**, Editura Polirom, 1999, p. XXXV.

²² Nicolae Iorga, **Doctrina Naționalistă**, București, Cultura națională, p. 7.

²³ **Ibidem.**

²⁴ **Ibidem.**

²⁵ **Ibidem.**

incontestabile”²⁶.

N. Iorga recunoștea că la baza partidului său nu stătea o doctrină nouă. Ideile naționaliste erau vehiculate în societatea românească începând cu jumătatea secolului al XIX-lea de mari cărturari și unii politicieni. Considera că „nu e prea bine ca noutățile din cale-afară de noi să apară în afară de nevoile tradiționale, de dezvoltarea tradițională a poporului”²⁷. Nu și-a propus să se scormonească „nu știu ce teorii apusene și să schimbe obiceiurile de cugetare ale nației noastre”²⁸.

Pornind de la tradiție, care nu înseamnă „întoarcerea la trecut, ci ținerea în seamă a ceea ce din transmiterea secolelor e încă viu în sufletul omenesc”²⁹, marele savant și-a propus să înceapă „cu studierea obiceiurilor de cugetare a neamului nostru” și „după ce vom ști toate aceste lucruri pe urmă să ne gândim la elaborarea unei doctrine pe care s-o punem la îndemâna poporului”³⁰.

În concepția șefului Partidului Naționalist Democrat, tradiția ca „idee verificată asupra realității”³¹, „susține” și „garantează”³², realizează acea legătură organică” între „forme și tendințe”, „confundându-se ca vegetația unei păduri”³³.

Ignorarea tradiției ar crea acea dezarmonie „între oameni și lucruri”³⁴, fenomen constatat în România de N. Iorga la începutul secolului al XX-lea, și care a dus la „o societate cu comandamente neconținut repetate”³⁵, care se guvernează printr-o nesfârșire de funcționari, căzută asupra ei, și printr-un val de hârtie birocratică și prin agitația neîntreruptă a telefoanelor oficiale mânănd danțul satanic”³⁶. „Contra datoriei de sute de ani”, întărea savantul, „nu se poate face nimic prin legile de fiecare zi care trec la cimitirul Monitorului Oficial”³⁷.

Scopul Partidului Naționalist Democrat era, prin urmare, acela de purificare a vieții politice românești, de înlăturare a unor vechi practici politicianiste: „Nu am pretenția de a crea realități umane ci numai aceea de a recunoaște realități umane și de a le ajuta în dezvoltarea hotărâtă, nu de legile și regulamentele mele, ci de motive adânci din viața lor proprie”³⁸.

²⁶ Idem, *O viață de om așa cum a fost*, București, 1934, p. 127.

²⁷ Idem, *Doctrina naționalistă*, p. 1.

²⁸ *Ibidem*, p. 2.

²⁹ Idem, *Idei asupra problemelor actuale*, Editura Cugetarea, p. 13.

³⁰ Idem, *Doctrina naționalistă*, p. 2.

³¹ Idem, *Idei asupra problemelor actuale*, p. 15.

³² *Ibidem*, p. 14.

³³ *Ibidem*, p. 15.

³⁴ *Ibidem*, p. 16.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 14.

³⁸ Idem, *Credința mea*, București, Imprimeria Națională, 1931, p. 82.

„Partidul Naționalist Democrat”, insista N. Iorga, „ieșise de la sine ca organ de regenerare fără grijă de clientelă, fără dispoziții de tranzacții și fără aptitudini de putere, precum și fără obișnuitele liste de aderare, asigurați orice ar face partidul. Baza acestei doctrine era dezvoltarea liberă a poporului românesc, complet în toate clasele lui, dintre care cea mijlocie îi lipsea așa de mult”³⁹.

În concepția fondatorului său, Partidul Naționalist Democrat nu reprezenta idealurile unei singure clase sociale, ci intenționa să răspundă „nevoii organice” a întregii națiuni. Bazându-se pe un „naționalism instructiv și foarte democratic”, partidul lui Iorga se dorea a fi „acea democrație care nu se poate despărți niciodată de conștiința poporului românesc”⁴⁰. Marele istoric considera națiunea o realitate organică fundamentală centrată pe solidaritatea tuturor elementelor sociale. „În concepția noastră, toate clasele, toate elementele națiunii noastre, le concepem ca pe un singur corp având o singură viață din care pornește viața tuturor organelor”⁴¹.

„Solidaritatea națională e mai presus de orice, întârea Iorga, e baza cea mai solidă și garanția cea mai deplină unei tovărășii omenești”⁴². Ea se realizează în cadrul unei democrații prin armonizarea intereselor sociale ale claselor fundamentale și ale elementelor defavorizate prin acțiunea factorilor de decizie, dovedind astfel că a ajuns la înțelegerea propriilor nevoi, dar și a nevoilor generale ale societății. În acest sens savantul susținea necesitatea politicii de protecție socială a categoriilor defavorizate, ale muncitorilor ce trebuie „îmbrățișată și susținută de sus” pentru a nu permite „agitatorilor” să facă din aceasta un mijloc de propagandă în scopuri electorale. „Socialismul trebuie înlocuit la noi printr-o politică de dreptate, de căință, de bună frăție”⁴³.

Acest mod de a concepe rezolvarea problemelor sociale, în consens cu tradiția, ca o emanație a claselor „de sus”, dar și a celor „de jos”, înlătură aspectul formal de drept al democrației⁴⁴.

Națiunea este o realitate organică cu o individualitate social-politică⁴⁵: „Poporul românesc nu-l înțelegem ca pe o entitate metafizică, o plăsmuire a minții abstracte, ci-l înțelegem ca acea uriașă ființă trecută prin multe lupte, încercări și suferințe, care au smuls tuturor o vamă de frumusețe sau de amintiri

³⁹ Idem, **Supt trei regi...**, p. 320.

⁴⁰ Idem, **Doctrina naționalistă**, p. 2.

⁴¹ **Ibidem**, p. 10.

⁴² Idem, **Sfaturi pe întuneric**, vol. 1, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea”, 1940, p. 6.

⁴³ Idem, **O luptă literară**, București, Editura Minerva, 1979, p. 9.

⁴⁴ Nicolae Iorga considera că aspectul formal al democrației era simpla înscriere de drepturi și libertăți cetățenești într-un cod de legi.

⁴⁵ Damian Hurezeanu, **Viziunea organică a lui Nicolae Iorga**, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 55.

întăritoare și care astăzi e la stăpânirea unei moșteniri, a unui patrimoniu de tradiție și de datină, de istorie trăită, care face originalitatea lui, deci dreptul lui la viață și îndreptarul lui de neclintit”⁴⁶.

Conform concepției lui Nicolae Iorga, solidaritatea reprezintă interferența dintre solidaritatea socială, de clasă, de grup, de colectivitate și solidaritatea și coeziunea națională ca sinteză și factor integrator al intereselor solide de grup⁴⁷. Democrația este reflectarea modului de exercitare a facultăților creatoare ale componentelor națiunii, a grupurilor, asociațiilor, comunităților. Libertatea și democrația decurgeau organic și se realizau în cursul acțiunii creațiilor lor spre deosebire de democrația acordată prin normele de drept⁴⁸.

„A fi naționalist nu înseamnă a iubi patria, ci a lua nația în sensul ei organic, ca un izvor al oricărei inspirații politice”⁴⁹. Considerând națiunea ca o „ființă organică, tot ce se găsește într-nsa nu se deslipește de dânsa, ci colaborează la viața ei”⁵⁰, Iorga concepea dezvoltarea ei printr-o evoluție normală, în raport cu tradiția. „Naționaliștii adevărați, declara el în 1908, sunt un număr de oameni cu înțelegere și conștiință, cu trăinicie și caracter care își dau seama că un neam este o ființă organică, un fapt viu al lumii care poate să fie, să se ivească sau să moară, dar nu se poate preface în altă făptură organică. Puterea lui nu este și nu poate fi ceva care să decurgă dintr-o teorie metafizică, politică, ci potrivit cu simpla, dar puternica fizică politică, ea vine de la numărul și însemnătatea rădăcinilor împlântate în acel sol național, în acea brazdă a neamului care singură poate da energie trebuitoare”⁵¹.

Istoricul era împotriva transformărilor bruște, revoluționare, „care dărâmă înaintea de a ști ce creează”⁵² pentru că revoluția înseamnă „o dureroasă ruptură a solidarității”⁵³ națiunii.

Savantul credea în evoluția înceată, culturală, a națiunii române care îi menține vigoarea și autenticitatea.

Pornind de la aceste considerente, marele profesor, concepea reformarea societății pornind de la specificul dezvoltării noastre istorice deoarece „noi fiecare suntem un manual de istorie a României, numai că noi nu ne dăm seama că zace în noi istoria României, că toate generațiile care s-au succedat trăiesc în noi, le putem deștepta prin cuvinte magice în conștiința noastră”⁵⁴.

⁴⁶ Cf. **Ibidem**.

⁴⁷ **Ibidem**, p. 54.

⁴⁸ **Ibidem**.

⁴⁹ *Neamul Românesc*, an V, nr. 68 din 11 iunie 1910.

⁵⁰ Nicolae Iorga, **Doctrina naționalistă**, p. 15.

⁵¹ Cf. Damian Hurezeanu, **op.cit.**, p. 55.

⁵² N. Iorga, **Doctrina naționalistă**, p. 11.

⁵³ **Ibidem**, p.10

⁵⁴ **Ibidem**.

Prin modul original de abordare a problemelor din societatea românească, Iorga dădea expresie unei concepții noi pe care el însuși a definit-o cu termenul de „realism organic”⁵⁵.

Apelul permanent al istoricului la educația membrilor societății „de jos până sus”, răspundea unei necesități imperioase impuse de specificul evoluției noastre pe calea modernă. Națiunea română s-a constituit în secolul al XVIII-lea în condițiile dominației străine asupra țărilor noastre. Într-un secol de dominație fanariotă pe lângă acumulări firești cel puțin pe plan cultural, își fac apariția o serie de obiceiuri și mentalități străine⁵⁶, este distrus spiritul de opinie atât de necesar în viața oricărei colectivități umane moderne.

Educația trebuie să conștientizeze tocmai „clasele de jos”, țărănimea, determinând-o astfel să înțeleagă și nevoile sale imediate și de perspectivă.

În acest spirit, Iorga insista să se lucreze pe plan cultural în vederea formării unei conștiințe populare, conștiință care până atunci „n-a fost creată decât în legătură cu anumite interese și într-o parte din populația orășenească”⁵⁷. Cultura trebuia să „cucerească înstrăinata clasă de jos și s-o aducă înapoi la viața sufletească a neamului, la solidaritate cu toți cei de același grai și același sânge”⁵⁸.

Pentru crearea acelei „conștiințe populare”, în conformitate cu doctrina naționalist democrată, se impunea constituirea comitetelor de propagandă în fiecare organizație care să se întrunească periodic la sediile locale ale partidului: „în acele case de adunare ale naționaliștilor democrați”. Fiecare sediu al Partidului Naționalist Democrat trebuia dotat cu o „bibliotecă populară” care să conțină „culegeri de legi, cărți sfinte și naționale”, prin care să se facă „o adevărată educație cetățenească care să formeze cetățeni”⁵⁹.

Ridicarea conștiinței civice prin cultură permite formarea de „oameni adevărați, oameni care văd, lămuresc, înțeleg”⁶⁰.

Aceasta ar conduce la dezvoltarea spiritului public care, în concepția sa, însemna nu numai o civilizație dezvoltată organic, o civilizație adevărată „în țara noastră cu falsă și superficială sa civilizație”⁶¹ și „un public cultural apt să

⁵⁵ Dan Zamfirescu, **Etape către o demografie**, București, Editura Eminescu, 1981, p. 117.

⁵⁶ Pe larg în Pompiliu Eliade, **Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile**, București, Humanitas, 2000, p. 112-118.

⁵⁷ Nicolae Iorga, **Doctrina naționalistă**, p. 12.

⁵⁸ Idem, **Datoria noastră față de cultura națională**, în *Neamul Românesc*, an V, nr. 42, 2 aprilie 1910.

⁵⁹ *Neamul Românesc*, an V, nr. 68 din 11 iunie 1910.

⁶⁰ **Ibidem**, an V, nr. 42, 2 aprilie 1910

⁶¹ Cf. Constantin Schifirneț, **Concepția organicistă a lui Nicolae Iorga**, în *Biblioteca*, an II, nr. 1-2-3, 1990, p. 37.

înțeală cerințele unei evoluții moderne în cadrele ei naționale”⁶².

Spiritul public autentic conduce la realizarea unei solidarități sociale. În societatea noastră, constata Nicolae Iorga, este o mare discrepantă între burghezia românească ce „acționează de o manieră consecventă pentru a atinge scopurile sale care nu sunt din păcate și ale noastre”⁶³ și țărănul român „ce uită de civilizație străin de acum înainte de tot ce se petrece în țara sa transformată într-un sens pe care el nu îl înțelege”⁶⁴.

Adept al reformelor pe toate planurile vieții noastre naționale, Iorga le dorea în consens cu tradiția, ca o emanație „a claselor de jos”, dovedind astfel că au ajuns la înțelegerea propriilor nevoi, dar și a nevoilor generale ale societății. Populația satelor „vrea orbește pământ de la oricine, oricum, și ea nu știe încă a-l apăra, nici a-l lucra”⁶⁵.

Nivelul scăzut de cultură din lumea satelor îl face pe țărănul român tot mai vulnerabil în fața instituțiilor statului, cât și față de presiunile tot mai accentuate ale pieței. Pe bună dreptate, sublinia omul politic Iorga, țărănul român a pierdut pământul „nici că i l-a luat turcii sau boierii”, ci „l-a pierdut neștiința dreptului, necunoașterea căilor de dreptate, a mijloacelor de bună gospodărire”⁶⁶.

Pornind de la complexitatea chestiunii agrare și în lumina concepției sale politice care excludea soluțiile bruște în rezolvarea problemelor societății, Nicolae Iorga a susținut de la început rezolvarea chestiunii țărănești în mod gradual. „Gospodăria seculară legând inextricabil pe proprietar de țărăn, nu se poate desface dintr-o dată, și un om prevăzător trebuie să procedeze în etape, ținând o bucată de vreme laolaltă pe cei doi factori ai producției agricole, destul pentru a nu se risipi o întreagă înzestrare cu vite și clădiri” reprezintă „ceea ce e adânc conservator și organic în sufletul meu, în ciuda metodelor revoluționare care de atâtea ori mi s-au impus”⁶⁷, afirma liderul naționalist democrat. Acest crez l-a determinat pe marele profesor să insiste pentru o educație profundă, prin cultură, a țărănimii, odată cu rezolvarea graduală a problemelor acesteia ajustată mai întâi pe nevoile sale imediate, și apoi să se pronunțe pentru o reformă agrară radicală în favoarea truditorilor pământului. „Eu nu cred în reforme, afirma savantul, eu cred în educația poporului care ea poate da valoare oricărei forme legale. Eu nu cred în constituții vrăjitoare chiar dacă au fost scrise pe hârtie albă, eu cred în acea conștiință care dă articole de constituție”⁶⁸.

⁶² **Ibidem.**

⁶³ **Ibidem.**

⁶⁴ **Ibidem.**

⁶⁵ *Neamul Românesc*, an V, nr. 42 din 2 aprilie 1910.

⁶⁶ **Ibidem.**

⁶⁷ Nicolae Iorga, **O viață de om...**, vol. III, p. 105-106.

⁶⁸ Idem, **Doctrina naționalistă**, p. 10.

Conștientizarea prin cultură a țărănimii va accelera acea „voință de jos așa de puternică încât să aducă către textele de legi voite sus”⁶⁹.

Chestiunea țărănească în calitate de problemă fundamentală a societății românești a preocupat încă de la înființarea sa Partidul Național Democrat. Un capitol important în programul acestei formațiuni politice era cel care se referea la revizuirea legii de împroprietărire din 1864, în sensul înlăturării punerilor în posesie pe nedrept, colonizarea moșiilor statului, a așezămintelor de binefacere, o nouă lege a învoielilor agricole, consolidarea Casei Rurale, desființarea prestației, încurajarea industriei casnice țărănești, învățământ practic agricol, dezvoltarea conștiinței rurale⁷⁰.

Profesiunea de istoric îi permitea să înțeleagă modul de apariție al proprietății dar și a rolului acesteia în societate. Coborând în trecutul istoric, Iorga afirma că în rezolvarea problemei țărănești „trebuie să se plece de la singurul principiu pe care cercetările istorice îl stabilesc, acela al dreptului ancestral al țăranului asupra pământului, drept pe care nu l-a abandonat niciodată din conștiința lui”⁷¹.

În preajma și mai ales în timpul războiului de reîntregire națională, conducătorul partidului s-a situat în Parlament pe poziția acelora care susțineau revizuirea constituției pentru ca ea să înlesnească înlăturarea unei reforme agrare radicale, ce nu trebuia utilizată ca element propagandistic în interesul vreunui partid.

În virtutea acestui adevăr istoric el va cere după 1917 exproprierea marii proprietăți, afirmând că aceasta „nu-mi provoacă nici simpatia, nici respectul”⁷². După adoptarea reformei agrare, prin legislația din 1918-1921, Nicolae Iorga se va disocia oarecum de radicalitatea ei.

Analizând evolutiv concepția lui N. Iorga față de chestiunea țărănească până la primul război mondial, constatăm că se situa pe o poziție avansată față de cea conservatoare și junimistă. El era adeptul împroprietăririi țăranilor, chiar dacă nu dintr-o dată, ci printr-o împroprietărire ajustată la început pe primele nevoi care va duce la ridicarea generală a satului românesc.

Modul de abordare și rezolvare a chestiunii țărănești de către liderul naționalist democrat a provocat de-a lungul timpului numeroase discuții privind definirea concepției Partidului Național Democrat față de problema pusă mai sus în discuție. Această manieră de a privi și a înțelege problema rurală i-au adus numeroase critici în societate chiar din partea admiratorilor care ulterior s-au delimitat de el. Unul dintre aceștia, Ion Mihalache, fondatorul Partidului Țărănesc, scria în 1913 despre Partidul Naționalist Democrat: „Nu-i de ajuns ca

⁶⁹ **Ibidem.**

⁷⁰ *Neamul românesc*, an V, nr. 49, 10 aprilie 1910.

⁷¹ Nicolae Iorga, **Ideii asupra problemelor actuale**, p. 10.

⁷² **Ibidem.**

el să reprezinte cel mai bine aspirațiile naționale și interesul superior de stat, ci trebuie să ia o poziție hotărâtă și față de conflictele sociale din lăuntru, conflicte care condiționează interesul superior de stat. Politica are de-a face cu interese și pasiuni, a te pune în afara lor înseamnă să faci școală, educație, apostolat, orice, nu însă politică practică”⁷³.

În 1931, în plină criză economică, marele savant, în calitate de prim ministru, propune un program de guvernare „de sorginte organică: o cuminte rezolvare de la loc la loc, de la om la om, de la caz la caz a problemei datoriiilor țărănești, ajunsă la mâna demagogilor «de jos» și «de sus», acomodarea statului la nevoile societății, o restabilire a simțului de autoritate și mai presus de toate, reforma morală, reînsuflirea unui organism național cu totul descurajat”⁷⁴.

Plecând de la modul și consecvența cu care marele istoric a susținut drepturile țărănimii, unii cercetători ai problemei sociale din țara noastră au fost determinați să-l considere un doctrinar al țărănismului, iar Partidul Naționalist Democrat să fie definit ca un partid țărănesc⁷⁵.

Atenția enormă acordată de marele savant ridicării prin cultură și educație a țărănimii, precum și soluțiile avansate de acesta până la primul război de rezolvare a chestiunii țărănești, l-au definit și ca „un continuator al conservatorismului junimist de altă nuanță”⁷⁶. S-a încercat chiar o apropiere de ideile lui Vasile Kogălniceanu⁷⁷.

Atenția specială acordată de Nicolae Iorga lumii satelor nu trebuie să conducă la etichetarea concepției lui ca simplist tradiționalistă, ruralistă, semănătoristă⁷⁸. Istoricul, pornind de la realitățile evoluției istorice, a acordat locul cuvenit civilizației rurale „argumentând preeminența ruralismului în dezvoltarea culturii și civilizației românești fără a nega existența unui raport adecvat între sat și oraș”⁷⁹.

Într-o conferință rostită la Ploiești, în 1909, Nicolae Iorga afirma: „Ni trebuie o Românie a satelor care să fie în stare a hrăni neconținut și a preface sângele prospăt al României orașelor. Împrejurările vechi nu se mai puteau întoarce la stadiul dinainte, la formele primitive. Dar este o datorie de a se

⁷³ Damian Hurezeanu, **op.cit.**, p. 56-57.

⁷⁴ Petre Țurlea, **Nicolae Iorga în viața politică a României**, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 261-262.

⁷⁵ Dumitru Micu, **Literatura română la începutul secolului al XX-lea**, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 87.

⁷⁶ Anastasie Iordache, **Viața politică în România 1910-1914**, București, Editura științifică, 1972, p. 39.

⁷⁷ Damian Hurezeanu, **Cu privire la concepțiile social-ideologice ale lui N. Iorga la începutul secolului al XX-lea**, în *Revista de filozofie*, tom 2, nr. 44, 1965, p. 498.

⁷⁸ Constantin Schifirneț, **op.cit.**, p. 37.

⁷⁹ **Ibidem**.

înlocui formele din vremurile care nu se mai pot întoarce prin alte forme potrivite în vremea noastră și a nu lăsa o formă falsă străină să înlocuiască vechile forme primitive”⁸⁰.

Încă de la primele sale manifestări în viața publică, N. Iorga a manifestat un interes special față de țărănime. Interesul manifestat de istoric față de populația satelor nu era unul singular. Majoritatea intelectualității, numeroși oameni politici, susțineau revendicările țărănești.

Consacrându-și „toată viața”⁸¹ luptei pentru desăvârșirea unității politice, Iorga susținea satisfacerea intereselor generale ale țărânimii deoarece reprezenta „adevăratul temei, cea mai credincioasă oglindire și cea mai sigură garanție a națiunii”⁸².

Țărânimia, clasa cea mai numeroasă a societății românești la începutul secolului al XX-lea și care se confrunta cu serioase probleme sociale, reprezenta, în concepția, liderului Partidului Naționalist Democrat, acea Românie profundă cu o morală nealterată și pură, pe postamentul căreia să se așeze viitoarea Românie întregită, în hotarele sale etnice firești.

Atent la faptele, evenimentele sau condițiile care puteau să apropie sau să întârzie ziua unirii tuturor românilor, Iorga a stabilit o strânsă legătură între problema națională și problema țărăneasă⁸³.

În concepția liderului Partidului Naționalist Democrat, desăvârșirea unității politice este o cauză și operă a întregii națiuni și nu atributul unei clase politice: „De la început am înțeles că o clasă mai ales nu poate sprijini, fără ca pentru aceia să înlăturăm cu ură acele elemente din alte clase”⁸⁴.

Partidul Naționalist Democrat era un susținător al dreptului țărânimii din considerente naționale și „nu a întrebuița puterile țării spre a înlocui pe cei de sus cu cei de jos, pentru o tiranie de clasă”⁸⁵.

Dorind să facă din țărânimie „o clasă stăpânitoare la poporul nostru de țărani... în proporție cu numărul și munca ei”, naționaliștii democrați nu-i refuzau „nici una din dreptele ei revendicări – cu o singură rezervă mare: nu înțelegem a înlocui silnic, prin ea singură națiunea întreagă”⁸⁶.

Cele prezentate mai sus confirmă, fără putință de tăgadă, că, prin activitatea și programul său, atât înainte cât și după Marea Unire, Partidul Naționalist Democrat nu era avangarda unei anumite clase pentru că opinia în

⁸⁰ Cf. **Ibidem**.

⁸¹ Nicolae Iorga, **Memorii**, vol. I, București, Editura Națională Ciornei, p. 7.

⁸² Idem, **Nu suntem un partid țărănesc**, în *Neamul Românesc*, an VIII, nr. 52-53 din 13 iunie 1913

⁸³ Ghorghe Buzatu, **Nicolae Iorga și răscoalele din 1907**, în *AIIAI*, nr. 2, 1967, p. 6.

⁸⁴ Nicolae Iorga, **Nu suntem un partid țărănesc**.

⁸⁵ **Ibidem**.

⁸⁶ **Ibidem**.

repetate rânduri Iorga „...ceea ce în interesul unei clase este dincolo de interesele solidarității națiunii”⁸⁷.

Pornind de la concepția marelui istoric potrivit căreia „nici o nație nu poate trăi decât prin solidaritatea tuturor claselor, și nici o clasă nu trebuie ridicată așa de sus încât să nu vadă interesul comun”⁸⁸, programul Partidului Naționalist Democrat își propunea să apere interesele generale ale societății în domeniile economic, politic, social și cultural. „Și un stat e cu atât mai sigur de sine, cu cât fiecare clasă înțelege mai bine rosturile ei și are mai multe legături cu clasele celelalte. Din acest punct de vedere, o politică de clasă este o nenorocire, atunci când nu înțelege că pe cât trebuie să se definească mai bine în anumite lucruri, pe atât trebuie să caute peste aceste lucruri legături cu trupul național însuși”⁸⁹.

Partidul Naționalist Democrat acorda o atenție specială dezvoltării legislației „pornindu-se de la dreptul viu”, „de la vechiul drept românesc”⁹⁰ care „a creat acea ordine țărănească... legată de tradiție, de un tradiționalism elastic, adaptabil la orice, căci ai noștri sunt oameni care văd înainte”⁹¹.

N. Iorga, în lumina acestui „tradiționalism elastic” și „adaptabil la orice”, nu excludea împrumutul unor instituții ale dreptului occidental, dar trebuia să se țină cont de specificul românesc. El critica legile împrumutate din „dreptul abstract universal”: „eu nu cred în abstracția care nu va ajunge niciodată să fie element concret, dar cred în puterea elementului concret, capabil de a elabora cele mai superioare elemente de abstracție”⁹².

Vechiul drept românesc, sublinia marele istoric, a generat „un fel de armonie constituțională a noastră, mai bună decât orice constituție fără armonie”⁹³, pentru că „mai presus de lege e însă concepția de dreptate”⁹⁴. El a creat în societatea românească „o conștiință a legii și iubirea de dânsa”⁹⁵.

Această „conștiință a legii” îi conferă „cuvântului lege moștenire română un sens mai profund”⁹⁶. Legea devine „o religie și mai presus decât religia

⁸⁷ Idem, **Doctrina naționalistă**, p. 10.

⁸⁸ **Ibidem**.

⁸⁹ Idem, **Schimbarea de direcție și de caracter a comerțului românesc în secolul XIX**, București, 1921, p. 20.

⁹⁰ Idem, **Partidele politice în fața țării (Discursul d-lui Iorga, deputat de Dolj ținut în ședința Camerei Deputaților la 16 decembrie 1922)**, Imprimeria Națională, p. 151.

⁹¹ Idem, **Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești**, Galați, Editura Porto-Franco, 1996, p. 251.

⁹² Idem, **Doctrina naționalistă**, p. 10.

⁹³ **Ibidem**, p. 4; idem, **Partidele politice în fața țării**, p. 41.

⁹⁴ Idem, **Stări sufletești și războaie**, București, Editura Militară, 1994, p. 189.

⁹⁵ **Ibidem**, p. 161.

⁹⁶ **Ibidem**.

însăși”⁹⁷ care dezvoltă „o legalitate primordială care numește crima și toate grozăviile ei cu scurta formulă de condamnare, «fărădelege»”⁹⁸.

Apelul marelui savant la tradiție și în materie juridică se baza pe realitățile dintr-o serie de state europene. Țări avansate pe calea progresului, precum Marea Britanie, nu au renunțat la vechiul drept, aceasta conferindu-le o mare stabilitate pe plan legislativ, favorizând dezvoltarea unei superioare conștiințe a ordinii și dreptății.

N. Iorga era pentru adaptarea vechilor instituții ale dreptului românesc, acolo unde desigur era posibil, la realitățile timpurilor moderne. Atrăgea atenția făuritorilor de legi să fie „oameni cu conștiința realităților morale și forțelor organice ale acestor națiuni”⁹⁹, să evite „contrafacerea”, care „e însăși excluderea sincerității, a conștiinței și buneii credințe”¹⁰⁰.

Adept al democrației parlamentare, Partidul Naționalist Democrat a înscris în programul său dreptul de vot universal, „marea dreptate dar și marea nenorocire a epocii noastre”¹⁰¹, reprezentarea minorităților, dreptul învățătorilor și al preoților de a fi aleși în Parlament¹⁰².

Acordarea votului universal, dar mai ales exercitarea acestui drept în condițiile unei societăți precum cea românească, care dispunea de o numeroasă clasă țărănească neinstruită și cu o situație materială precară, ridica serioase probleme. Populația de la sate, care constituia majoritatea electoratului român, putea fi ușor manipulată prin tot felul de metode politicianiste, transformând acest drept fundamental al unei societăți democratice într-o „mare nenorocire a epocii noastre”¹⁰³.

Din această cauză, Iorga s-a situat pe aceeași poziție ca și față de chestiunea agrară, acordarea acestui drept „în etape” până când intensă activitate de acumulare pe plan educativ și material să impună acordarea votului universal: „în ce privește lărgirea dreptului de vot, ea să se facă pe categorii sociale, dând fiecăruia numărul de sufragii care corespunde cu aportul său la viața națională o revizuire din când în când permițând rectificarea proporției”¹⁰⁴.

În preajma primului război mondial liderul naționalist democrat a susținut cu tenacitate modificarea Constituției care să permită înfăptuirea unei reforme agrare radicale, dar și acordarea votului universal atât pentru femei, cât și pentru bărbați, care lărgea cadrul democratic al vieții noastre politice mărind accesul

⁹⁷ **Ibidem.**

⁹⁸ **Ibidem.**

⁹⁹ **Idem, Partidele politice în fața țării.**

¹⁰⁰ **Adevăr și controverse**, în *Neamul Românesc*, an V, nr. 40, 3 decembrie 1910.

¹⁰¹ Nicolae Iorga, **O viață de om așa cum a fost**, București, Editura Minerva, 1970, p. 590.

¹⁰² *Neamul Românesc*, an VI, nr. 8, 27 iunie 1911.

¹⁰³ **Ibidem.**

¹⁰⁴ Nicolae Iorga, **O viață de om**, vol III, ediția 1981, p. 106.

reprezentantului țărănimii în Parlament, accelera programul național de reforme.

Problemele economice au ocupat un loc important în preocupările naționaliștilor democrați. Politica, sublinia șeful Partidului Naționalist Democrat trebuie să „încununeze rezultatele vieții economice și culturale și nu să se substituie acestei vieți distrugând-o”¹⁰⁵.

Fidel concepției sale tradiționaliste, istoricul milita pentru o politică economică care să țină cont de „lunga experiență milenară a acestei țări să descopere acele forțe lăuntrice care se zbat în sufletele noastre ale tuturor”¹⁰⁶.

Atrăgea atenția celor responsabili că în stabilirea factorilor economici trebuie să și pornească de la specificul dezvoltării României pentru că „o societate nu este un amestec de oameni și averi pe care-l poți turna în forme care-ți convine ci o societate, este un organism care-și are nevoile sale de viață, și foarte modest, foarte umil trebuie să te apropii de aceste nevoi de viață pentru a le studia și a legifera potrivit cu aceste nevoi de viață”¹⁰⁷.

N. Iorga și partidul său susțineau dezvoltarea economică prin forțe proprii a României, concepție apropiată de cea liberală. Era însă împotriva absolutizării acestei doctrine care ne-ar fi putut condamna să fabricăm toate produsele de care am fi avut nevoie și multe din ele de slabă calitate, să fi neglijat „ceea ce suntem chemați să facem în rândul întâi, adică producțiunea seculară a pământului nostru, care este agricultura și creșterea vitelor și fabrici în legătură cu aceasta”¹⁰⁸.

În vederea accelerării dezvoltării economice a țării, Partidul Naționalist Democrat propunea crearea de Academii Comerciale în porturile Brăila și Galați pentru formarea unei înalte culturi comerciale și comerciale, construirea de școli practice de industrie și comerț, înființarea creditului industrial și comercial pentru ajutorarea industriilor și comercianților români; scutirea de „patență” a micilor întreprinderi, naționalizarea industriei care se bucura de favoarea legilor protecționiste”¹⁰⁹.

Prin naționalizare, Partidul Naționalist Democrat înțelegea trecerea tuturor activităților industriale și comerciale, înlăturarea tarifelor privilegiate ale C.F.R.-ului pentru societățile străine, monopolul statului în domeniul asigurărilor¹¹⁰.

Partidul marelui istoric avea concepție modernă în domeniul asigurărilor sociale pentru muncitorii români în cazul accidentelor de muncă, asigurărilor de

¹⁰⁵ Idem, **Politică și viață economică**, București, Cartea Românească, 1929, p. 16.

¹⁰⁶ **Ibidem**, p. 117.

¹⁰⁷ **Ibidem**.

¹⁰⁸ Nicolae Iorga atrăgea atenția că se putea cumpăra hârtie bună din Suedia, cuiile cele mai strașnice din Anglia și în același timp „să dezvoltăți mijloacele d-tale de producțiune”, în **Ibidem**.

¹⁰⁹ *Neamul românesc*, an V, nr. 49, 10 aprilie 1910.

¹¹⁰ **Ibidem**.

bătrânețe, protejarea femeilor și copiilor, precum și adaptarea unei legislații privind regulamentul conflictelor de muncă¹¹¹.

Întreaga operă reformatoare a societății trebuie circumscrisă ideii de a crea „un stat de cultură românească, stat de solidaritate românească, stat de ideal românesc”¹¹². Aceasta se putea realiza, în concepția marelui savant, prin ridicarea la același nivel de cultură a tuturor fiilor țării.

Iorga a militat pentru un învățământ modern care să răspundă nevoilor stringente prezente și viitoare ale societății. El considera învățământul românesc de la începutul secolului al XX-lea „un învățământ rău organizat și îndreptat numai spre funcționarism după urma unei întregi pregătiri intelectuale și culturale greșite care ne împiedică de a fi creatori”¹¹³.

În ideea restructurării învățământului susține reformarea în sens „practic a școlilor de comerț și meserii”, naționalizarea învățământului și a educației, „apropierea Universităților de nevoile practice ale neamului”, „înbunătățirea situației materiale a corpului didactic”, crearea de Academii Comerciale la Brăila și Galați. Milita de asemenea pentru încurajarea mișcării artistice naționale, înființarea de biblioteci¹¹⁴. Liderul naționaliștilor democrați a combătut cu vehemență introducerea politicianismului în școală, care ducea la „distrugerea moravurilor școlii prin moravuri politice”¹¹⁵.

Discuțiile purtate pe marginea introducerii Legii reorganizării Ministerului Instrucțiunii Publice din Parlament scot în evidență concepția lui N. Iorga care insista pentru numirea directorilor de școli și a inspectorilor „numai dintre bărbații consacrați exclusiv școlii pe care în mare număr îi are în mijlocul său și.... care nu participă într-un nimic la politica partidelor noastre de interes”¹¹⁶.

Consacrându-și întreaga activitate luptei pentru înfăptuirea idealului nostru național „N. Iorga era conștient că provinciile românești aflate sub dominație străină doreau ca preț al sacrificiului lor o țară curată și puternică”. În această perspectivă Partidul Național Democrat dorea să creeze o „administrație modernă, eficientă”, „inamovibilitatea administrativă” și „dezvoltarea armatei până la o putere măcar îndoită față de aceea a oricărui stat balcanic”¹¹⁷. Inamovibilitatea funcționarilor statului ferește administrația de intervenția puterii politice, mărind astfel eficiența acesteia în apărarea intereselor

¹¹¹ **Ibidem.**

¹¹² Idem, an VI, nr.8 din 27 ianuarie 1911.

¹¹³ Nicolae Iorga, **Politică și viață economică**, p. 16.

¹¹⁴ *Neamul Românesc*, an V, nr. 49 din 19 aprilie; idem, nr. 65, 4 iulie 1910; idem, an VI, nr. 8 din 27 ianuarie 1911.

¹¹⁵ **Discursul domnului Nicolae Iorga din 6 martie 1910 la Legea reorganizării Ministerului Instrucțiunii Publice**, în *Neamul Românesc*, an V, nr. 32 din 12 martie 1910.

¹¹⁶ **Ibidem.**

¹¹⁷ *Neamul Românesc*, an V, nr. 49 din 19 aprilie 1910, p. 770-771.

cetățeanului¹¹⁸.

Armata, în concepția liderului Partidului Naționalist Democrat, pe lângă îndatorirea supremă de apărare a integrității teritoriale a statului român, „era și unul din instrumentele de căpetenie pentru îndrumarea la lucru, pentru înalțarea morală a întregii societăți”¹¹⁹.

Politica externă trebuie să raspundă intereselor de moment, dar și de perspectivă, ale statului român. Subliniind legătura organică între politica internă și cea externă, savantul insistă ca în stabilirea acestuia din urmă să se pornească de la „conștiința unității neamului și a intereselor lui solidare în toate privințele”¹²⁰.

România, care avea ca obiectiv fundamental al politicii sale desăvârșirea unității sale statale, trebuia să imbine alianțele cu Marile Puteri cu cele regionale, cu vecinii cu care a împărțit de-a lungul timpului aceleași primejdii: „să se întrebuițeze cu înțelepciune toate împrejurările potrivite care se oferă, fără a se angaja în costisitoare și primejdioase alințe cu Puterile mari și să caute în același timp și apropierea de vecinii din Peninsula Balcanică, dobândind în această unire locul hotărâtor de drept și după tradiția istorică a României”¹²¹.

După înfăptuirea Marii Uniri, Iorga și partidul său au militat pentru aceeași politică externă echilibrată care îmbina legăturile cu aliații săi tradiționali Franța și Anglia, cu statele vecine, inclusiv cu U.R.S.S.¹²².

În programul Partidului Național Democrat sunt înscrise articole referitoare la scoaterea străinilor de la sate, înlăturarea lor de la furnituri și lucrări, limitarea circulației evreilor, scoaterea lor din armată, ceea ce cu bună măsură reflecta concepția xenofobă și antisemită a lui A.C. Cuza¹²³.

Această politică restrictivă promovată de profesorul ieșean de economie a fost evidențiată de marele istoric când se referea la programul votat cu care „D.I. Cuza a adus restricții cu caracter negativ și exclusivist, relative la participarea în viața economică și publică a unei singure categorii de straini de rasă”¹²⁴.

¹¹⁸ În ideologia Partidul Național Democrat se subliniază că inamovibilitatea funcționarilor înlătură posibilitatea schimbărilor după bunul plac al politicianilor „luăm politicianilor cel mai puternic și mai nenorocit contragent”, în idem, an V, nr. 65 din 4 iunie 1910.

¹¹⁹ Idem, an V, nr. 49, 19 aprilie 1910.

¹²⁰ Idem, an VI, nr. 8, 27 ianuarie 1911.

¹²¹ **Ibidem.**

¹²² Vezi în acest sens Valeriu Florin Dobrinescu, **Probleme ale politicii externe a României interbelice reflectată în memoriile lui N. Iorga**, în Gh. Buzatu, C.Gh. Marinescu, **Iorga. Omul și opera**, Bacău, Editura Plumb, 1994 p. 126-132.

¹²³ *Neamul Românesc*, 17 februarie 1908 p. 321-322. Regretatul profesor Zigu Ornea, deși a afirmat că de fapt cuvântul democrație era „o lipitură de circumstanță menită a îmbrăca programul unui partid aflat pe poziții reacționare”, este nevoit totuși să afirme că nota exclusiv xenofobă și antisemită era conferită de prof. A.C. Cuza (Zigu Ornea, **Semănătorismul**, București, Editura Minerva 1971, p. 216).

¹²⁴ Nicolae Iorga, **O viață de om**, vol III, ediția 1981, p. 64.

Accentele de xenofobie și antisemitism care au afectat atât imaginea partidului cât și a lui Iorga vor tensiona relațiile în interiorul acestei grupări politice, fapt ce va marca divorțului inevitabil de A.C. Cuza și grupul acestuia de simpatizanți¹²⁵.

Marele istoric afirma că la baza partidului său stătea „un foarte vechi naționalism și acest naționalism formează fondul democratic însuși care este esența dezvoltării politice și sociale a acestui popor”¹²⁶. „A fi naționalist, în concepția marelui savant, nu însemna a iubi nația, ci a o lua în sensul ei organic ca izvor al oricărei inspirații politice”. Punând națiunea ca izvor al „oricărei inspirații politice”, Iorga aprecia că „statul nu creează, ci întrebuițează, coordonează, conduce”. Pentru aceasta el trebuie „să aibă puteri în afară de dânsul” care se găsesc „în societatea însăși”¹²⁷. Fondul care „e zestrea, e dorul, e nenorocirea” „unui om tot ce a suferit ce a câștigat din tot ce primește din mediul ei, din tot ce a agonisit societatea”¹²⁸. Pentru acest fond „se aștern stările de spirit trecătoare”¹²⁹.

Pornind de la această concepție marele istoric aprecie că „noi naționaliștii nu avem nimic de conservat decât în marginile celui mai strict interes național și nimic de cucerit în sens liberal, dincolo de aceste margini”¹³⁰.

Democrația, ca dimensiune a doctrinei naționalist-democratic era „numai mijlocul de afirmare și mai puternic a caracterului național al politicii românești”¹³¹.

Între naționalism și democrație era deci o strânsă legătură care pornea din trecutul nostru istoric.

Iorga sublinia că poporul român, trăind de la început în „autonomii locale, cu oameni buni și bătrâni”, alcătua o comunitate agricolă în care toți viețuiau într-o egalitate deplină. Aici ei nu aveau legi scrise, ci „un fel de omenie constituțională care s-a transmis din generație în generație și care e mai bună decât orice constituție fără omenie”¹³².

Menirea democrației era să creeze o solidaritate națională în care munca trebuie să se găsească pe primul plan, muncă închinată nu unor scopuri personale ci comunității din care face parte individul. De aici pornea legătura între individ și stat. Statul era conceput a fi nu „gardul tras în jurul cetății” ce acel element de conservare a nației”¹³³.

Sentimentul solidarității naționale trebuia să domine întreaga societate și

¹²⁵ Keith Hitchens, **România 1866-1947**, vol II, București, Editura Humanitas, 1996, p. 424.

¹²⁶ Nicolae Iorga, **Doctrina naționalistă**, p. 10.

¹²⁷ Idem, **Conferințe**, București, Editura Minerva, 1987, p. 339.

¹²⁸ Idem, **Sfaturi pe întuneric**, p. 107.

¹²⁹ **Ibidem**.

¹³⁰ **Adunarea noastră**, în *Neamul Românesc*, an V, nr. 50, 23 aprilie 1910.

¹³¹ **Ibidem**.

¹³² Nicolae Iorga, **Doctrina naționalistă**, p. 10.

¹³³ **Ibidem**, p.11.

să dizolve interesele de clasă, întrucât „ceea ce în interesul unei clase este dincolo de interesul națiunii”¹³⁴. Lupta politică internă trebuie să fie dominată, indiferent de deosebirile doctrinare, de dorința de „a realiza un stat românesc, un stat de ideal românesc... căci noi nu vedem mai presus de națiune nimic, nici chiar dreptatea socială”¹³⁵. „Naționaliștii adevărați, scria istoricul în 1908, sunt un număr de oameni cu înțelegere și conștiință, cu trăinicie și caracter, care își dau seama că un neam este o ființă organică, un fapt viu al lumii, care poate să fie, să se ivească sau să moară, dar nu se poate prefăce în altă făptură organică. Puterea lui nu este și nu poate fi ceva care să decurgă dintr-o teorie metafizică, politică, ci potrivit cu simpla dar puternica fizică politică, ea vine din numărul și însemnătatea rădăcinilor împlântate în acel sol național, în acea brazdă a neamului care singură poate da energia trebuitoare”¹³⁶.

Ideea menținerii și apărării solidarității naționale, constantă a gândirii politice a lui Nicolae Iorga, nu a fost abandonată în nici un moment al vieții și al activității sale. În timpul Primului Război Mondial, el hotărăște încetarea activității partidului său, deoarece România nu avea nevoie de lupta dintre partide, ci de înțelegerea dintre acestea pe platforma comună a interesului național. Criza economică din 1929-1933, care a agravat problemele economice, politice și sociale, acutizând și criza morală a societății, reclama o nouă coagulare a forțelor națiunii pentru depășirea momentului. Iorga a fost printre puținii oameni politici care în acel timp credeau efectiv în eficacitatea unei coaliții naționale, în afara intereselor de partid, pentru redresarea situației din țară¹³⁷. Coaliția de partide, în concepția marelui istoric va cimenta forțele națiunii oferind organismului social liantul de care avea atâta nevoie.

Analizând programul partidului, observăm că fondatorii săi și, în special, N. Iorga, aveau în vedere nu chestiunile imediate, ci pe cele de perspectivă – desăvârșirea unității politice românești. După realizarea acestui măreț ideal național, spera marele profesor, noua societate românească va avea de „menținut o morală națională pentru noi (...)” și „o conștiință a solidarității politice pentru naționalitățile care se găsesc alături de noi”¹³⁸. În această viziune, el cheamă la cultură pe cei de jos, să zguduie până în fundul conștiinței pe cei de sus, îndeamnă elementele neromânești prin sânge să-și dea seama că „aici nu este un pământ oarecare ci moșia unui neam, și aici nu este colaboraționism cu cine știe cine, ci colaborația cu stăpânii înditruții ai acestui pământ”¹³⁹.

¹³⁴ *Neamul Românesc*, an VI, nr. 52-53 din 31 ianuarie 1911.

¹³⁵ *Ibidem*, cf. Zigu Ornea, *Semănătorismul*, p. 200.

¹³⁶ Nicolae Iorga, *Ce este naționalismul*, în *Neamul Românesc*, an III, nr. 61-63, 1908, p. 952-953; Damian Hurezeanu, *op.cit.*, p. 55.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 58.

¹³⁸ Nicolae Iorga, *Doctrina naționalistă*, p. 16.

¹³⁹ *Ibidem*, p.16

Xenofobia și antisemitismul promovate de Partidul Naționalist Democrat sunt de natură economică și culturală, fără accentele de violență din perioada interbelică, ca ale legionarilor.

Apariția unor astfel de resentimente constituie rezultatul crizei profunde care a produs la nivelul societății serioase nemulțumiri. Faptul ca evreii deveniseră obiectul acestor atacuri era determinat de modul de viață total diferit de al românilor, de motive religioase, dar și existența lor ca o comunitate în diasporă¹⁴⁰.

Antisemitismul românesc poate fi analizat și din perspectiva suspiciunii țărănești față de străini, dar și prin teama claselor de mijloc aflate în ascensiune sau declin „față de statutul lor social”¹⁴¹. Era în același timp și o formă de manifestare a rezervelor exprimate de proprietarii funciari tradiționali, față de dezvoltarea burgheză industrială, amestecată cu teama burgheziei autohtone de a nu-și pierde pozițiile economice¹⁴².

Concepția naționalistă a lui Iorga a fost influențată și de specificul mediului moldav al copilăriei și al adolescenței sale, precum și aderarea la unele idei junimiste preluate în special de la Mihai Eminescu¹⁴³.

Pregătirea sa de istoric, admirația față de generația de la 1848, ai cărei lideri Kogălniceanu, Cuza, Bălcescu îi vor deveni modele în activitatea sa politică¹⁴⁴, l-au înclinat spre concepția naționalistă. „Noi suntem naționaliști pe urmă democrați, pe urmă țărăniști, căci noi nu vedem mai presus de națiune nimic, nici chiar dreptatea socială”¹⁴⁵.

Marele istoric care a militat pentru progresul continuu a societății românești a criticat dur repercursiunile transformărilor moderne de import în România¹⁴⁶. Critica sa pornea de la ideea că în occidentul european națiunea s-a dezvoltat „organic”, sistemul politic de acolo era „expresia claselor de mijloc oneste”, pe când în România nu au existat aceste condiții de dezvoltare¹⁴⁷.

Antisemitismul „a fost o maladie europeană, cu specific românesc”¹⁴⁸. Faptul că în România a existat o înclinație antisemită se explică prin apartenența

¹⁴⁰ Armin Heinen, **Legiunea „Arhanghelului Mihail”. Mișcare socială și organizație politică**, București, Editura Humanitas, 1998, p. 85.

¹⁴¹ **Ibidem.**

¹⁴² **Ibidem.**

¹⁴³ Mihai Opreșcu, **Nicolae Iorga șef de partid**, în *Dosarele istoriei*, an IV, nr.6 (58), 2001, p. 24.

¹⁴⁴ **Ibidem.**

¹⁴⁵ Cf. Zigu Ornea, **Semănătorismul**, p. 200.

¹⁴⁶ Cf. Aurel C. Popovici, **Naționalism sau democrație**, București, 1910, p. 79

¹⁴⁷ Aurel C. Popovici considera democrația un rău funciar al lumii moderne. Vedea orașul forma elocventă a civilizației moderne, în **Ibidem**, p. 308

¹⁴⁸ Cf. Lucian Boia, **România, țară de frontieră a Europei**, București, Editura Humanitas, 2002, p. 192.

românilor la civilizația creștină europeană, care a imprimat în imaginarul colectiv tratarea evreului ca străin¹⁴⁹. Evreul a fost figura „cea mai pronunțată a alterității”, „a celuiilalt” în spațiul european¹⁵⁰.

În România pot fi identificate unele trasături puternice de manifestare atât pentru perioada antebelică, dar și pentru perioada dintre cele două războaie mondiale.

Manifestările antisemite din România antebelică erau însă formale constând din articole de presă, cuvântări în Parlament, fără a îmbrăca formele, violente din perioada interbelică. Toate aceste luări de poziție erau îndreptate împotriva tendințelor agresive în plan economic și nu împotriva evreilor ca persoane. „Nu contra străinilor ne-am ridicat ci contra modurilor de exploatare (...) să rămână între noi acei străini care vor să muncească cu cuget curat, în folosul lor, dar nu și în paguba noastră”¹⁵¹.

Aspectele de ordin economic au fost incluse în programul Partidului Național Democrat de A.C. Cuza, el însuși de formație economist, ceea ce și explică în bună parte nuanța antisemită și xenofobă¹⁵². Acuzat de antisemitism, N. Iorga răspundea criticilor săi: „n-aveam nimic cu evreii ca națiune, am dorit să-i văd fericiți într-o țară a lor”¹⁵³.

Omul politic N. Iorga, de formație istoric, a înțeles ca nimeni altul raporturile sociale și interetnice din societatea românească. A afirmat ori de câte ori a avut prilejul că România a fost „o mamă bună” pentru reprezentanții popoarelor din Balcani și de pretutindeni persecutați pentru convingerile lor politice sau religioase.

Românii au trăit în armonie deplină, afirmă marele savant, cu toate minoritățile care s-au așezat de-alungul timpului în țara lor respectându-i și cerând la rândul lor să fie respectați.

„Pe străinul care ne ajută fie cu învățătura lui, fie cu munca lui cinstită, fie cu sfatul lui înțelept îl primim cu bucurie. Este o mare deosebire între un astfel de străin și unul care ne exploatează, între unul care ne civilizează și unul care ne demoralizează”¹⁵⁴.

Cel care la început, sub imperiul argumentelor profesorului A.C. Cuza, era tentat să creadă că evreii sunt o minoritate agresivă din punct de vedere economic, sprijinită din exterior, „evreii au mai multe țări, noi nu avem decât una și pe aceea vrem să o apărăm”¹⁵⁵, avea să recunoască în scurt timp limitele dezvoltării societății românești, o societate în curs de dezvoltare pe calea

¹⁴⁹ **Ibidem.**

¹⁵⁰ **Ibidem.**

¹⁵¹ Cf. *Neamul Românesc*, an I, nr. 82 din februarie 1907, p. 469.

¹⁵² Mihai Oprețescu, **op.cit.**, p. 26.

¹⁵³ Cf. *Neamul Românesc*, an V, nr. 9 din 31 ianuarie 1911.

¹⁵⁴ **Ibidem**, anVI, nr. 8 din 31 ianuarie 1911.

¹⁵⁵ Nicolae Iorga, **Lupta pentru limba românească**, 1906, p. 19.

modernă care permitea manifestări străine de etica muncii.

Această rapidă ancorare la realitate l-a determinat să afirme: „Toate reflecțiile asupra urâciunii, răutății, egoismului jidanului sunt o metaforă zadarnică (...). Nu există popoare blestamate și Israel n-a adunat în sine toate viciile omenești. A urî pe evrei pentru că au avut norocul e și copilăresc și barbar (...). De urât, nu-i urâște nimeni pentru neamul său și pentru legea sa. Ura de rasă contra evreului nu există la noi”¹⁵⁶.

Naționalismul lui Nicolae Iorga era unul democratic bazat pe înțelegerea aspirațiilor de libertate și dreptate ale tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate în cadrul statului național român. El milita pentru o colaborare directă și onestă cu stăpânii îndreptățiți ai pământului românesc, cu țăranii care constituiau majoritatea locuitorilor României.

N. Iorga concepea naționalismul democrat pe înțelegerea aspirațiilor de dreptate și libertate a tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate în cadrul statului național român.

În spiritul acestei idei, în ședința din 12 februarie 1915 a Camerei Deputaților, N. Iorga a rostit un discurs în care se observa opoziția clară față de A.C. Cuza în chestiune antisemită: „în ceea ce ne privește rostul meu ca om politic țin să se știe că în chestiunea ce s-a adus în discuție, ideea mea este aceasta. Toată dreptatea, toată mila toată iubirea pentru orice ființă omenească în marginile stricte deși nu crude ale interesului național”¹⁵⁷.

Naționalismul democratic al marelui profesor urmărea realizarea unui parteneriat egal între români și minoritățile naționale prin ridicarea națională și culturală a națiunii române¹⁵⁸. Era un naționalism de natură socială¹⁵⁹.

Prin modul de analiză al problematicii societății românești din primele decenii ale secolului al XX-lea, N. Iorga și partidul său naționalist democrat aduceu o manieră nouă de abordare, care pornea de la ideea că ea se confruntă înainte de orice cu o criză morală. Vedea ieșirea din această criză prin respectarea tradiției, prin educarea poporului prin cultură, care să aducă la constituirea unui stat de cultură românească, stat de solidaritate românească, stat de ideal românesc¹⁶⁰. În orice societate valoarea unui partid este demonstrată prin măsura în care izbuteste să contribuie prin activitățile pe care le desfășoară la realizarea scopurilor acestei vieți¹⁶¹.

Concepând partidele ca „instrumente diferite pentru nevoi care se vor

¹⁵⁶ Idem, **Cuvinte adevărate**, 1903, p. 195-201.

¹⁵⁷ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 32 din 8 februarie 1918, p. 303.

¹⁵⁸ Pe larg în Gheorghe A. Știrbăț, **Din activitatea politică a lui Nicolae Iorga. Începuturile**, în *Carpica*, nr. 32, p. 167-170.

¹⁵⁹ În acest sens, a se vedea Ion Agrigoroaiei, Emilian Bold, **Partidele politice burgheze din România 1918-1938** (curs multigrafat), Iași, 1977, p. 134.

¹⁶⁰ *Neamul Românesc*, an VI, nr. 8 din 27 ianuarie 1911.

¹⁶¹ P.P. Negulescu, **Partidele politice**, București, Editura Gramand, 1993, p. 77..

succeda”¹⁶², N. Iorga credea că fiecare „își are momentul (s.n.) de acțiune în dezvoltarea unei societăți”¹⁶³.

În conformitate cu acest crez consideră ca Partidul Naționalist Democrat, pe care-l definea „o stângă burgheză radicală, naționalistă, dinastică, religioasă și morală”¹⁶⁴ poate avea un cuvânt de spus în viața noastră politică când „electoratul va înlocui vechile practici de guvernare a partidelor politice cu modelele propuse de partidul său, și va veni o epocă de acțiune morală care va aduce cu elemente adânci fundamentale ale poporului și atunci va trebui să fie un alt partid cu mai puțini bani chiar având în sânul său mai mulți oameni de cultură”¹⁶⁵.

Analiza programului Partidului Naționalist Democrat, a activității marelui istoric pe tărâmul vieții politice duce la concluzia că acesta nu întotdeauna „a beneficiat de simțul practic”, în acest domeniu, dar a conferit acesteia „rosturi înalte de educație, de formare civică și morală”. A crezut în puterea transformatoare a culturii: „cultura singură, lucrând și asupra aceluia care nu trebuie să fie un explorator și asupra aceluia care adesea [...] se crede un exploatat [...] e capabil să creeze lucrul cel mai prețios și de care omenirea are azi mai multă nevoie: comunitatea acelei vieți morale pe care alte timpuri o găseau în religie”¹⁶⁶.

¹⁶² Nicolae Iorga, **Doctrina naționalistă**, p. 16.

¹⁶³ **Ibidem**.

¹⁶⁴ Cf. Mircea Mușat, I. Ardeleanu, **Viața politică în România 1918-1921**, București, Editura Politică, 1976, p. 301.

¹⁶⁵ N. Iorga, **Doctrina naționalistă**, p. 16.

¹⁶⁶ Cf. Damian Hurezeanu, **op.cit.**, p. 58.

Nicolae Iorga et le Parti National Démocrate

Résumé

L'expérience accumulée dans la vie publique à partir de l'année 1906, son entrée comme député dans le parlement du pays (1907) déterminent N. Iorga de former sa propre formation politique „avec ceux qui sont bons, aux âmes propres et qui n'acceptent pas le joug des partis , avec ceux dépourvus de fortune et avec les exploités des oligarchies qui désiraient la fondation d'une démocratie réelle”.

Dans la conception de son fondateur, le Parti National Démocrate ne représentait pas les idéaux d'une seule classe sociale mais il voulait répondre „au besoin organique” de toute une nation. En s'appuyant sur un „nationalisme instructif et très démocratique”, le Parti National Démocrate voulait être „la démocratie qui ne peut jamais se séparer de la conscience du peuple roumain”.

„Être nationaliste ne signifie pas aimer sa patrie, mais prendre la notion dans son sens organique, comme une source de toute inspiration politique”.

En considérant la nation comme un être organique, tout ce qui s'y trouve ne s'en sépare de lui mais collabore à sa vie, Iorga concevait son développement par une évolution normale, en rapport avec la tradition.

La tradition, dans la conception du grand historien était „une idée vérifiée sur la réalité” elle la „soutient” et la „garantit” elle réalise la „liaison organique” entre „les formes et les tendances”, „en se confondant comme la végétation d'une forêt”.